

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд на Ивайло Найденов

“Предприемаческата дейност на братя Пулиеве между традицията и модерността (търговски практики и стратегии през епохата на Възраждането”) за придобиване на образователната и научна степен “доктор”, ИФ-СУ, от доц. д-р Антоанета Кирилова, Институт за исторически изследвания – БАН

Дисертационният труд на Ивайло Найденов запълва учебна празнина в стопанската история на България и в историята на българския XIX в. Предмет на неговия анализ е предприемаческата дейност на три поколения от карловския род Пулиеве, известни на широката общественост най-вече като родствениците на братя Евлоги и Христо Георгиеви, с които заедно полагат основите на търговската къща “Пулиеве-Георгиеви” – изходна база за впечатляващата стопанска дейност и меценатски изяви на братя Георгиеви. Българската историческа наука отдавна е в дълг към карловската фамилия Пулиеве. Липсата на специално монографично изследване за тях е необяснима при наличието на значителен архивен фонд, който може да осветли стопанските им инициативи и обществени дела, и заради онези значими представители на рода, които би трябвало да заемат своето място сред “героите” на Българското възраждане. Похвално е убеждението на автора на дисертацията, че нашата историческа наука трябва да обърне поглед и към личности, чиято дейност изглежда по-скромна в сравнение с тази на други “крупни” дейци, но които също са оставили трайна дупка в миналото на българския народ.

Още в самото начало ще подчертая, че трудът на И. Найденов не е “стопанско” проучване в чист вид, защото той изучава още и генеалогията на Пулиевия род, като издирва не само стопанските, но и обществените прояви на неговите представители, за които има данни. Направеното от дисертанта с подреждането на открити изворови сведения, с анализ и съпоставяне на данни и твърдения в съществуващата литература за отделни представители на рода, представлява опит за генеалогично и просопографско изследване, и може да послужи като отправен пункт за бъдеща работа и допълване родословното дърво на Пулиеве. Полезна тук може да бъде по-активна работа с непубликувания архивен фонд на Н. Геров, използван и сега, където ще се открият още сведения за представителите от “второто” и особено от “третото” поколение от Пулиевия род, според възприетата от автора хронологична класификация.

Генеалогичният и просопографски подход в дисертацията е не само интересен, но и нужен предвид обстоятелството, че обект на изследователските дирения и анализ са три поколения от Пулиевия род, чиято търговска и обществена дейност е разположена почти през целия XIX в. Имаме случай на типична “търговска” фамилия, чрез примера на която могат да бъдат решавани и някои теоретични проблеми. Така втората линия в настоящия труд, след издирването и описването на факти за търговски инициативи, контакти, контрагенти, артикули, цени на стоки и пр., се явяват няколко въпроса, най-важният сред които е този за трудния преход от “старо” към “ново”, от

традиция към модерност, в търговското мислене, практики и манталитет на представителите от трите поколения на Пулиевия род през XIX в.

Отговорите на въпросите, които си поставя дисертантът, са възможни благодарение на голям масив от автентични, при това непубликувани, източници. Несъмнено достойнство на дисертацията е фактът, че тя е изградена изцяло върху изворов материал, като за целта са проучени архивни фондове в столични (БИА-НБКМ, НА-БАН, ЦДА – София) и извънстолични (БИА-НБИВ, ДА – Пловдив, Исторически музей – Карлово) архивохранилища. Привлечени са сведения от публикувани документални корпуси, от възрожденска периодика, от спомени. Авторът проявява специален интерес към спомоществателските списъци в старопечатните книги, които са основно изследвани, а въз основа на направените изводи се градят някои от тезите в дисертацията. Прегледана и консултирана е значителна по обем литература.

В труда на И. Найденов могат да бъдат открити няколко момента с приносен характер. Още в началото (I глава) авторът оборва легендарна теза за произхода на Пулиевия род, която настоява, че той води началото си от времето на Второто българско царство. Като привежда данни от съвременни проучвания за Арбанаси, откъдето тръгват първите известни представители на рода, авторът показва, че селището възниква след края на Втората българска държава, което от своя страна отхвърля хипотезата за връзки на Пулиевия род със средновековната българска държава.

Прочитът и обобщаването на огромно количество документи, анализът и реконструкцията на факти и данни, свързани със стопанската дейност на Пулиеви в различни хронологични периоди и поколения, е основна задача на дисертацията (II глава). Както посочва авторът още в самото начало, той озаглавява и говори в своя труд не само за търговска, а изобщо за предприемаческа инициатива, заради сведенията, които показват, че представителите на рода са се занимавали с лихварство или са участвали, макар в ограничени размери, в системата на откупуване на данъци или в арендуване на земи. Изворовите данни са организирани в няколко “етапа“, обособени както според смяната на водещите фигури във фамилията “бизнес“, така и от обективни икономически и политически реалности в Османската империя и Дунавските княжества – основни територии на стопанската инициатива на Пулиеви през XIX в. Това позволява на автора да откроява новите моменти в търговските практики, артикулите, цените, контрагентите, селищата и пр., и на тази база да проследява вътрешната еволюция в предприемаческата дейност на една търговска фамилия, обективно повлияна от променящата се стопанска, икономическа или политическа конюнктура.

Акцентът в този дял е върху търговската/предприемаческа дейност на “второто поколение“ Пулиеви – братята Христо, Никола и Иван Т. Пулиеви. Това е времето от създаването на търговската къща „Пулиеви-Георгиеви“ през 1839 г. до смъртта на Никола Т. Пулиев през 1868 г. Оценява се участието с капитали и задълженията на всеки участник, отношенията между съдружниците, ролята на “външните агенти“, промените в дейността на съдружието след Кримската

война (1853-1856), неизбежните различия в търговските практики на братя Пулиеви, останали да работят в Османската империя, и на братя Георгиеви, развили дейността си в Дунавските княжества/Румъния. Несъмнено предимство на работата е използваният от автора сравнителен подход, като стопанската дейност на карловската фамилия е съпоставена със сходни дейности и практики на други родове и фамилии – Хаджитошеви, Тъпчилещови, Робевци, х. Христо Рачков, Робевци, Арие и др. Анализът на асортимента от стоки, с които Пулиеви търгуват, дава представа за специализацията в производствения „профил“ на отделните български региони. Интересен подход е чрез анализ на търговската кореспонденция да се правят изводи за динамиката в търговската дейност, когато не достига автентична търговска документация. Това важи особено за представителите на “третото поколение“ Пулиеви – Никола и Тодор Хр. Пулеви и Христо Н. Пулиев, през 60-те-70-те години на XIX в.

Дисертантът не само описва различните предприемачески дейности на Пулиеви, опрян на значителен документален материал, но и коригира някои неточни или необосновани твърдения в литературата. Така например, И. Найденов търси мястото на най-малкия брат от “второто положение“ Пулиеви – Иван (нарекъл са заради конфликти с Евлоги Георгиев – Горан/ов/), в търговската дейност на фамилията. Отношенията между съдружниците, в т.ч. съдружниците-роднини, и как “бизнес” отношенията рефлектират върху роднинските и чисто човешките отношения в Пулиевата фамилия, са въпроси, които занимават автора и които той емпирично изследва в своя труд.

Чрез търговската дейност на Пулиеви дисертантът потвърждава историографската теза, че представителите на “господстващата“ народност – мюсюлманите – също са се занимавали с търговски и други предприемачески дейности през XIX в. Прави впечатление обаче липсата на сведения за контакти на Пулиеви с представители на местното или централно турско управление, което поражда въпрос: дали имаме прецедент, при който търговската дейност на една българска фамилия започва и просперира без протекцията на официалната турска власт, и ако отговорът е положителен, как това може да бъде обяснено?

Вторият пласт в дисертацията изследва (III глава), с помощта на конкретни примери от предприемаческата дейност на трите поколения Пулиеви, признаците на традиционното и онези, които говорят за бавната, лъкатушеща еволюция от “старовремски” към модерни търговски практики. Важни за автора са още проблемите за менталните нагласи, етичния кодекс, промените в менталитета на отделните представители на Пулиевия род и пр. По принцип добре замислената структура на дисертацията създава предпоставки за доста повторения на факти и съждения, особено доловими във Втора и Трета глава, които, естествено, са неизбежни при всеки голям изследователски труд. Препоръчително е при сетнешна работа да се оптимизира организацията на материала във всяка глава и параграф, като се сведат до минимум повторенията и се избегнат прекомерните на места цитати. В отделни параграфи на Трета глава би могло от изобилието от факти да се обобщят най-представителните, като се търси общото, типологията за всеки разискван от автора казус.

Дисертацията завършва (IV глава) с анализ на имуществения статус на Пулиев и поставянето на рода, по този показател, сред другите търговски фамилии от българския XIX в. Как финансовите възможности предопределят участието на Пулиев в обществените дела на сънародниците и какви са конкретните изяви на културно-просветната им дейност, са последните проблемни кръгове, но не по важност, проучени и анализирани от И. Найденов.

Оценявам положително усилията и труда на автора да разположи част от огромната информация, по отделни проблеми, в много на брой приложения - таблици и диаграми, които удачно илюстрират и обобщават текста на дисертацията. Авторът е изпълнил поставените задачи на своя дисертационен труд, като е проучил и обобщил голямо количество непубликувани документи, реконструирал е практики, прийоми, методи на търговската дейност, осветлил е неизвестни моменти от личните съдби на членовете на Пулиевата фамилия. Дисертантът показва способности да съпоставя изворови данни, но му предстои в бъдеще да работи още за постигане на по-голяма аналитичност, за предоставяне на повече изводи и обобщения в своите текстове, а също така и за прецизиране на стила и езиковия изказ.

Направените наблюдения върху настоящия дисертационен труд ми дават основание да гласувам положително за присъждане на образователната и научна степен “доктор” на Ивайло Найденов и да препоръчам същото на останалите членове на уважаемото Научно жури.

30 април 2017
София

.....
/доц. д-р Антоанета Кирилова/